

IZ GLAZBENE PROŠLOSTI

JEKA S HERCEGOVAČKOG KRŠA

Sa Širokog Brijega

Zdenka Miletić

Pročitavši podatak o djelima što ih je napisao fra Branimir Marić naišla sam i na ovo: Tonski snošajevi narodnog instrumentarija u muzeju franjevačke gimnazije na Širokom Brijegu. Zanimala su me ta glazbala, pa sam odlučila krenuti tamo. Rano je jutro. Autobus krivuda serpentinama penjući se uz brdo. Plašim se pogled baciti kroz prozor. Stravična strmina otisnula se, po kojoj čini mi se, samo smrtno sjeme klija. Zažmirila sam i u sebi izgovorila: »U ime Isusovo! Moje znatiželjne oči prikovah za staklenu ploču ispred vozača. Da ne mislim na vožnju počeh razgovarati s čovjekom koji je do mene sjedio. Iseljenik je sa željom da se opet vrati u svoj rodni kraj. U tom razgovoru prođosmo opasnu zonu kako je ja nazvah. Bližimo se Lištici. Još sunce nije zapeklo. Ja krenuh iz Lištice putom koji mi jedna žena pokaza. Reče: »Možete pravo, kraćim ali strmijim putom, a ima i drugi duži s manjim usponom«. Krenuh kraćim, pa ću negdje sjesti u hladovinu i odmori ti se. Pređoh kameni most na rijeci Ugrovači i uspon započe. Gotovo da i ne osjećam teret. Ovo moje srce čudno li je. Vuče me za daljinom i ljepotom. Kao da sam skrojena po mjeri onih čija sreća nije tamo gdje su oni.

Penjući se tako pred mojim pogledom izranjaju dva lijepa tornja, da bi se za čas pokazala cijela crkva u stilu kasnoromantičke trobrodne bazilike. To je u stvari novija crkva podignuta na mjestu stare, srušene 1905. g. Temelji stare crkve i samostana položeni su 1846. g. dozvolom Sv. Stolice, sultana Abdul-Medžida, hercegovačkog vezira Ali-paše Rizvanbegovića i na kraju mostarskog kadije. Uz gradnju prvog samostana vezana je legenda u kojoj bi moglo biti i nešto istine. Budući su samostani u Hercegovini bili porušeni, brigu o opsluživanju puka vršili su bosanski fratri. Radi planina i opasnog puta fratri u Hercegovini odlučili 1840. g. tražiti dozvolu za osnivanje samostana. Nakon dvije godine dolazi komisija da ustanovi gdje je bio samostan. Gdje su tražili temelje, nađoše zakopano kamenje što ga seljaci noću donesoše iz Šarića Dubrave kod Širokog Brijega gdje postoje ostaci Šarića kule. Ovo učiniše po nagovoru arhitekta fra Pile Ančića. U dozvoli je naređeno, da samostan ne smije biti ni za »gajtan« duži nego je nekad bio, uz prijatnu rušenja.

Nad ulazom sagrađenog samostana postavljena je kamena ploča s ovim natpisom:

Odcipljeni od Bosne brez kruha i krova,
bogati samo nadom u Boga,
ovi samostan sa crkvom iz temelja
dne 23. srpnja 1846. g. pod okriljem
Uznešenja Gospina na nebo
franjevci hercegovački podigoše.

Stigoh na Široki Brijeg pred crkvu i samostan. Vedro nebo, sunce i tišina. Sjedoh na stepeništu pred crkvom da malo odahnem. Moju pažnju privukoše lijepo izrezbarena crkvena vrata. Kako kasnije saznadoh izrađena su u radionici Ismaila Hamida Mulića u Konjicu. Podoh da potražim kamenu ploču sa spomenutim natpisom. Pronađoh je iznad vrata samostana ali istruganu. Gledajući tu ploču pade mi na pamet ovo: I struganje se da čitati, kaže zvuk mudre riječi. Uđoh na vrata, prošetah desno, lijevo. Zakucah na sva obližnja vrata i viknuh: »Ima li koga!?« Pojavi se crnooka čašna sestra. Za trenutak je bila tu s. Bibijana, a potom i fra. B. Karačić.

Obiđosmo tu lijepu crkvu građenu od tesanog hercegovačkog vapnenca. Prostrana unutrašnjost joj je podijeljena masivnim kamenim stupovima na tri lađe. Oltarski stô je ukrašen motivima sa stećaka, svetohranište je izrađeno od jablaničkog granita s brončanim vratima u visokom reljefu koji predstavlja scenu, fratri među pukom. Slično je rađena i propovjedaonica s likovima četiriju evanđelista. Sve je to rad akademskog kipara Ante Starčevića. Zidove bočnih lađa krase tri velika mozaika, a prikazuju: Krist kao Bog-čovjek, Sv. Franjo, Sv. Nikola Tavelić. To su također radovi spomenutog umjetnika. Vitraži prozora izrađeni su u radionici Dedić, Koch i Marinković u Zagrebu 1912. g. Budući da je u drugom svjetskom ratu bila oštećena crkva i samostan, prozori su obnovljeni po uzoru na originale. Križni put oslikao je akad. slikar Rudolf Labaš. Ovu lijepu crkvu krase zavjetni kip širokobriješke Gospe i kip sv. Ante Padovanskog (19. st.)

U prolazu između crkve i samostana izloženo je nekoliko kamenih spomenika iz rimskog i starokršćanskog doba.

Riznica sa starim crkvenim vratima izrađenim u radionici trapista samostana Marija Zvijezda kod Banja Luke. Iznad vrata je postavljeno reljefno poprsje prvog širokobriješkog ljekarnika fra Martina Mikulića koji je tu službu obavljao sve do ukidanja samostanske ljekarne i njezinog preseljenja u Lišticu. Vitrine riznice popunjavaju metalni predmeti: kaleži, monstrance, relikvijari, kadionice, kutije za sv. ulje itd. raznih vremenskih razdoblja i izradbi. Tu je našlo svoje mjesto misno ruho, umjetničke slike te nekoliko primjeraka rijetkih knjiga. Propust je ne ulaziti u opis ovih predmeta, ali skučenost prostora mi to ne dozvoljava.

Razgledavši sve to, upitala sam za zbirku narodnih instrumenata koja me je zanimala. Toga nema, odgovoriše mi. Nisam dalje ispitala. Zar je važno pod kojim je uvjetima nestala!

Međutim, na širokom Brijegu pri klasičnoj gimnaziji koju su franjevci osnovali 1861. g. za izobrazbu svećeničkog podmlatka postojala je limena glazba vezana uz ime fra Didaka Buntića. Kako su daci bili nestalan oslonac radi odlaska na daljnje školovanje, predadoše je u ruke domaćim članovima. To je učinjeno 1928. g. kad su okupljeni budući svirači. Početak je bio od opismenjavanja. Posao kapelnika obavljao je fra Branimir Marić, a kasnije fra Bruno Adamčić. Težaci koji su uz svoju motiku sa srcem prihvatili i instrumente u ruke napredovali su. Glazba je napredovala i djelovala pod imenom »Društvo sv. Cecilije«. Njihovi nastupi su bili vezani u tom duhu kao: svetkovine na Sirokom Brijegu ali i u susjednim župama. Prvi nastup im je bio na orlovskom sletu na Sirokom Brijegu. Svirali su na zabavama i sprovodima. Za vrijeme drugog svjetskog rata prekinulo je s radom ovo društvo, a instrumenti stradali. Poslije rata orkestar je bio nestabilan i kratkog vijeka.

Što se tiče crkvene glazbe, od samog osnutka ovog samostana, a još više od osnutka klasične gimnazije, posvećivala joj se velika pažnja. Tu je inače bilo stjecište kulturnih radnika Hercegovine, a na gimnaziju su dolazili najsposobniji ljudi. Od 1890. g. tu su i nastavnici glazbe među kojima su vrsni bili franjevci: Veljko Milas, Sebastijan Lesko, Tadija Leko i drugi. Glazbena tradicija je ovdje nepobitna, a i danas se može reći da je na visini. Orgulje koje su mi pokazali su male, imaju deset registara i jedan manual. Poslijeratne su, gradila ih je zagrebačka tvrtka Hefferer. Bile su namijenjene crkvi u Čapljini, ali ovamo stigoše i na koru se zadržale. Međutim, nije stvar u veličini orgulja nego je u veličini duha i sposobnosti onoga koji na njima svira. Danas Siroki Brijeg ima sposobnu i marljivu voditeljicu crkvenog pjevanja s. Bibijanu Čurlin. Uz pučko pjevanje na misama pjeva i brojan mješoviti zbor »Sv. Cecilije« kojim ona dirigira. Rutinirana u radu i već afirmirana, reče mi jedna Lištičanka u autobusu.

Nisam imala mogućnost da čujem pjevanje tog zbora, ali mi pri rastanku s. Bibijana pokloni za uspomenu kasetu s pjevanjem tog zbora što ga je snimila izdavačka kuća »Jugoton« u Zagrebu. Snimanje je vršeno pod dirigentskom palicom s. Bibijane, a popijevke nose naslov: »Blagoslovi sive krše«. Preslušavam nekoliko puta snimljeni materijal. Zbor ima punoću i dotjeran je do detalja. Iz te zbirke izabirem popijevku čiji je korijen duboko urastao u ovo tlo.

Širokobriješkoj Gospi

1. Pre-ko go-ra, ši-rom po - lja
narod tvoj sad na Brijeg hr-li i pred tvojim svetim li-
kom, tu se te-bi, Majko, mo-li. Blagoslo-vi si-ve
i svud ne-ka sun-ce
kr-še, ču-vaj vje-ru nam o-ta - ca
sja-je na-ša mladost kud ko - - - ra - ca!

*Nosimo ti skromne dare,
Što ih zemlja kršna rodi.
Nosimo ti naša srca,
Ljubav, želje, naše boli.
Blagoslovi sive krše...
Hrvatskom ti puku svome
Svijetom cijelim što se kreće,
Budi vazda štiti i milost
Budi pomoć naše sreće
Blagoslovi sive krše...*

Tekst ove popijevke vjerojatno je nikao tu u narodu, a glazbu je napisao Slavko Topić, franjevac u Visokom.

Popodnevni su sati. Sunce je strastveno zagrlilo Siroki Brijeg. Brišem znoj i osvrćem se još desno i lijevo, da ponesem što više dojmova s ovoga mjesta. Mnogo je korisnih ideja tu niklo i ostvarilo se. Izgradnja dućana, mlinica, hidroelektrane, kamenog mosta na rijeci Ugrovači značilo je u to doba velik napredak. Bila je to neka vrsta okosnice za privredu i razvoj ovoga kraja, kako ja to gledam sada. Most i komunikacije, hidroelektrana i elektrifikacija, dućani i trgovina.

Sjetih se razgovora s jednim starim liječnikom iz ovoga kraja. To su bili u stvari prohodni kroz njegovo vrijeme i djetinjstvo do naukovanja u ovoj gimnaziji, putovima proljeća, nadolaženja i pličanja Ugrovače, kroz začuđene poglede svetaca oslikanih na zidovima crkve, sunčanost riječi evangelista s propovjedaonice i tako redom. Njega se sjetih sada, kad sam naumila krenuti sa Sirokom Brijegu. Ubrah jednu tratinčicu i stavih je u bilježnicu. Poklon za staroga liječnika iz rodnog mu kraja.

Silazak niz brijeg bio je brži od uspinjanja. Tako je to inače u životu. Čekam na lištičkoj autobusnoj stanici. Unatoč gorućem danu u meni je smirenost, a misli listaju svoju knjigu. Ima krajeva pod suncem koje vidimo, doživimo i ne osjetimo želju da u njih više svratimo. Ovaj kraj nije takav.